

پولشویی و سیستم مالی شامل آثار اقتصادی اجتماعی، فرهنگی

مریم احمدی نژاد منفرد
کارشناس اداره تحقیق و توسعه بانک

مقدمه:

پولشویی پدیده‌ای است که طی آن پول‌ها و وجوهی را که از طرق نامشروع و غیرقانونی به دست آمده به طوری با پول‌های مشروع مخلوط می‌نمایند که تفکیک و تشخیص آن‌ها از یکدیگر امکان‌پذیر نمی‌باشد. این پدیده در جریانات چند دهه اخیر در سطح جهان، به دلیل رشد بازارهای مالی، روند صعودی جهانی شدن و ادغام بازارهای مالی و اقتصادها و همچنین پیشرفت‌های چشمگیر علمی و فناوری به طور گسترده‌تری مطرح گردیده است؛ زیرا این پیشرفت‌ها از مفهوم مرزهای ملی را در انتقال پول‌های کثیف، کمرنگ نموده و از جهات بسیار باعث سهولت فعالیت پول‌شویان گردیده است.

به دلیل آثار سوئی که پولشویی در اقتصاد کشورها ایجاد می‌نماید تلاش‌هایی در سطح بین‌المللی جهت مقابله با این

پدیده صورت گرفته است؛ به طوری که الزام به قانون گذاری درخصوص جرم پولشویی و تنظیم مقررات در این زمینه، به کنوانسیون ۱۹۸۸ وین باز می‌گردد که در ابتدا صرفاً شامل مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان را بود. سپس در سال ۲۰۰۰ در پالرمو ایتالیا، کنوانسیون به تصویب رسید که مکمل کنوانسیون ۱۹۸۸ محسوب می‌شد. در این کنوانسیون، پولشویی علاوه بر درآمدهای حاصل از قاچاق مواد مخدر به سایر جرایم از قبیل قاچاق کالا، فحشا، ارتشا، فساد اقتصادی و فرار مالیاتی نیز تسری یافت. هم‌اکنون نیز کلیه کشورهای پذیرفته شده در سازمان تجارت جهانی (WTO) قانون مبارزه با پولشویی را به تصویب رسانده‌اند.

۲- تعریف پولشویی:

طبق تعریف کمیسیون جامعه اروپایی

مصوب ۱۹۹۰، پولشویی تبدیل یا انتقال یک دارایی، با علم به اینکه از فعالیت‌های مجرمانه به دست آمده باشد، به منظور پنهان داشتن یا گم کردن رد منشاء غیرقانونی آن دارایی؛ یا کمک به شخصی که مرتکب چنین جرمی شده است، برای گریز از پیامد قانونی جرم مزبور می‌باشد.

ویژگی‌های اصلی این جرم این است که فعالیت‌های گروهی و جرمی مستمر است که در سطح بین‌المللی رخ می‌دهد و فقط محدود به مرزهای ملی نمی‌شود، مقیاس وسیعی دارد، و سود حاصل از آن غالباً صرف فعالیت‌های غیرقانونی می‌گردد.

انواع این پول‌های نامشروع به سه گروه پول‌های سرخ (مربوط به نقل و انتقال مواد مخدر)، پول سیاه (حاصل از قاچاق کالا) و پول خاکستری (درآمدهای حاصل از فرار مالیاتی و فروش کالا و یا فعالیت‌های تولیدی که از نظارت دولت پنهان می‌ماند)

تقسیم می‌شوند.

همانطور که ذکر گردید این جرم، هرنوع تحصیل درآمد از طریق فعالیت‌های غیرقانونی را شامل می‌شود لذا فعالیت‌های دیگری مانند اختلاس و ارتشاء اداری، فروش محصولات تقلبی و فاسد، سوء استفاده از علائم معروف جهانی، جعل آثار هنری، عدم رعایت قانون کپی‌رایت، سرقت مسلحانه، و موارد غیرقانونی دیگر نیز در حیطه آن قرار می‌گیرد.

از آنجایی که پولشویی محدود به مرزهای یک کشور نمی‌شود برحسب مکانی که درآمد غیرقانونی مذکور تحصیل می‌گردد و مکانی که تظهير می‌گردد، به یکی از حالت‌های پولشویی درونی، پولشویی صادرشونده، پولشویی واردشونده و پولشویی بیرونی قابل تقسیم می‌باشد.

۳- مراحل پولشویی:

غالباً هر مرحله از پولشویی در کشور انجام می‌شود که ضعف‌های قانونی در آن زمینه وجود دارد به‌طوری‌که ضعف‌های مذکور موجب پنهان ماندن منشاء غیرقانونی پول می‌گردد. به‌طور کلی پولشویی در سه مرحله انجام می‌شود:

جایگذاری : گردش فیزیکی وجوه نقد؛ در این مرحله پول نقد به‌طور فیزیکی وارد سیستم مالی می‌شود که این امر در هنگام سپرده‌گذاری پول‌های غیرقانونی در نهادهای مالی رخ می‌دهد؛ به‌طوری‌که درآمد غیرقانونی نزد بانک یا انواع نهادهای مالی رسمی یا غیررسمی سپرده‌گذاری شده و یا به خارج ارسال می‌گردد تا پس‌انداز گردد، و یا صرف خرید کالاهای با ارزشی که به سهولت قابل نقد باشند (مانند آثار هنری، فلزات و سنگ‌های گرانبها) گردد. در این مرحله ارتباط بین پول و جرمی که پول از آن به‌دست آمده قطع می‌گردد.

لایه‌گذاری یا پنهان‌سازی : در این مرحله تلاش می‌شود که منبع اصلی مالکیت از طریق داد و ستدهای مالی پیچیده، پنهان گردد. در این مرحله جابه‌جایی وجوه بین بانک‌ها و انتقال الکترونیک که در آن اطلاعات کافی از ماهیت پول وجود ندارد

پولشویی پدیده‌ای است که طی آن پول‌ها و وجوهی را که از طرق نامشروع و غیرقانونی به‌دست آمده به‌طوری‌که با پول‌های مشروع مخلوط می‌نمایند که تفکیک و تشخیص آن‌ها از یکدیگر امکان‌پذیر نمی‌باشد

گزینه مناسبی خواهد بود.

ادغام و یکپارچه‌سازی : در این مرحله وجوه غیرقانونی با وجوه قانونی مخلوط شده و دیگر امکان تمییز آن‌ها میسر نخواهد بود. این مرحله شامل فعالیت‌هایی مانند تأسیس شرکت‌های گمنام، ارسال اعلامیه‌های صوری صادرات- واردات کالا که به پولشو امکان می‌دهد پول‌های مذکور را به شرکت یا کشور دیگر انتقال دهد، می‌باشد.

این فرایندها می‌توانند همزمان و یا به‌طور متمایز از یکدیگر رخ دهند که بستگی به وضعیت قانونی کشورها، و شرایط سازمان‌های مجرم دارد؛ اما آنچه مسلم است هرچه خلأهای قانونی کشوری بیشتر باشد شرایط هجوم این پول‌ها به داخل آن کشور نیز بیشتر خواهد بود و با توجه به اینکه آمار دقیقی از حجم واقعی مبالغ آن نیز در دست نیست باعث می‌شود فعالیت‌های مالی غیررسمی به‌صورت پول‌های غیرمشکل در بخش‌های غیررسمی فعالیت نموده و اقتصاد غیررسمی گسترش یابد؛ که این امر نیز موجب برهم خوردن تعادل‌های عمومی اقتصاد و عدم تأثیرگذاری سیاست‌های اقتصادی می‌گردد.

۴- آثار پولشویی:

۱-۴ آثار اقتصادی

پیشرفت‌های تکنیکی در حوزه بازارهای مالی منجر شده است که رابطه بین جرم و تقاضای پول از دهه ۱۹۸۰ تغییر نماید به‌طوری‌که قبلاً مجرمان بیشتر تمایل به نگهداری وجوه به‌شکل نقد داشتند و میزان تقاضای پول بالا بود؛ درحالی‌که در حال حاضر تقاضای پول کاهش یافته و تسهیل ابزارهای مالی، باعث شده روش‌های پولشویی نیز تغییر نماید و پولشویان، درآمدهای کسب‌شده خود را به سمت بازارهای مالی و ابزارهای مشتقه هدایت نمایند؛ لذا، به جهت تغییر تقاضای پول در کشورها و فقدان اطلاعات از حجم مبادلات، داده‌هایی که مبنای تصمیم‌گیری سیاست‌گذاران است به تبع بروز فعالیت‌های زیرزمینی و عدم ثبت در تولید ناخالص داخلی (GDP) نادرست خواهد بود و لذا سیاست‌های اقتصادی نمی‌تواند نتیجه مورد نظر را ایجاد نماید و تأثیرگذاری خود را از دست خواهند داد؛ که به‌دنبال این امر شاهد تبعات منفی روی نرخ ارز (به‌دلیل انتقالات پیش‌بینی نشده به خارج)، نوسانات نرخ بهره، ایجاد تورم و بی‌ثباتی مبادلات خواهیم بود؛ ضمن اینکه تولید ناخالص داخلی (GDP) کشور نیز به دلیل عدم شفافیت مبادلات اقتصادی، کاهش خواهد یافت. سایر اثرات پولشویی بر اقتصاد کشورها شامل کاهش منابع درآمدی دولت به لحاظ فرارهای مالیاتی و عدم پرداخت عوارض گمرکی (خصوصاً در مورد قاچاق)، اخلال در جمع‌آوری مالیات (که بر اختلاف طبقاتی جامعه دامن می‌زند)، خروج سرمایه از کشور به دلیل بی‌ثباتی در اقتصاد و تضعیف امنیت ملی، ورشکستگی بخش خصوصی، افزایش ریسک‌های اعتباری می‌باشد.

از جهت دیگر از آنجایی‌که پولشویی سبب می‌گردد سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت به‌سوی سرمایه‌گذاری‌های پرریسک، کوتاه‌مدت و پربازده در بخش تجاری سوق یابد، لذا مجدداً فرارهای مالیاتی را گسترش داده و از این رو، بر نحوه توزیع درآمد نیز

می‌شد، ضمن اینکه بر اثر بروز این پدیده فرصت‌های شغلی بی‌شماری در کشور از دست می‌رود درحالی‌که برای تولیدکنندگان و تسهیل‌کنندگان امر قاچاق شغل ایجاد می‌گردد و ضمناً به دلیل درآمدهای هنگفت غیرقانونی که نصیب افراد فعال در این زمینه می‌شود تمایل قشری خاص جهت ورود به این فعالیت‌ها افزایش می‌یابد که این امر زمینه‌ساز بروز فساد و کاهش امنیت اجتماعی تلقی می‌گردد. این درحالی است که هزینه نگهداری زندانیان مواد مخدر و سایر جرایم بدون اینکه سایر آثار فرهنگی و بهداشتی را در نظر بگیریم بسیار بالا خواهد بود. علاوه بر این موارد می‌توان به مواردی چون گسترش رشوه، دزدی و سایر جرم‌های دیگر اشاره نمود.

۳-۴ آثار فرهنگی

اشاعه فرهنگ کسب درآمدهای غیرقانونی و فعالیت‌های مجرمانه ضمن تأثیرات مخربی که برجای می‌گذارد سبب گسترش فرهنگ دزد سالاری نیز می‌گردد لذا باید مراقب بود تا بخش‌های آسیب‌پذیر در برابر این خطر محافظت شوند.

دزد سالاری مقوله‌ای است که آنرا وجود فساد گسترده در میان مقامات ارشد دولتی تعریف می‌کنند و عموماً نیازمند حمایت همه جانبه از سوی شبکه‌های مشاوران، وکلا، حسابداران، همچنین همدستی یا سوءاستفاده از شرکت‌ها، شرکت‌های تجاری، و سایر نهادهای قانونی می‌باشد. این مقوله موجب پرورش تبهکاری شده؛ ضمن اینکه در جوامع خود موجب عدم اعتماد نسبت به دموکراسی و حکومت قانون می‌گردد، در حیطه مناسبات بین المللی نیز به تهدیدی برای صلح و امنیت جهانی تبدیل می‌گردد.

رویکرد TFI در مبارزه علیه دزد سالاری و یا هرگونه فعالیت نامشروع مالی شامل درخواست از نهادهای مالی جهت شناسایی و افزایش نظارت بر حساب‌های بانکی مقامات ارشد سیاسی خارجی، ارائه گزارش از فعالیت‌های مالی مشکوک، ارتقای شفافیت نهادهای قانونی می‌باشد.

به دنبال پدیده پولشویی دو مشکل عمده در زمینه اقتصاد کشور ایجاد می‌گردد که یکی بزرگ شدن بخش غیررسمی اقتصاد و دیگری ورود مبالغ پول‌های نامشروع از طریق بازارهای مالی رسمی است

□ تأکید بر استفاده از اسامی مخفف و مجعول در خصوص نام خریدار و یا ذینفع اعتبار اسنادی
- عدم بازپرداخت وام یا اعتبار سررسید گذشته و معوق به منظور اینکه بانک وثیقه آن‌ها را که دارای منشأ غیرقانونی است تملک نماید.

بازار دادوستدهای آتی نیز زمینه مساعدی برای پولشویی فراهم می‌آورد زیرا در این بازارها، کارگزاران به نام خود دادوستد می‌کنند لذا هویت واقعی مشتریان پنهان می‌ماند، ضمن اینکه پولشویان می‌توانند پول‌های تظهیرشده خود را به بازار سرمایه منتقل کنند و چهره سرمایه‌گذاران در سهام و اوراق قرضه را به خود بگیرند. از این رو، حضور پولشویان در بخش‌های غیررسمی اقتصاد پررنگ‌تر، اما نظارت بر آن‌ها کم‌رنگ‌تر خواهد شد.

۲-۴ آثار اجتماعی:

طبق مطالعات انجام شده در ایران، سالانه بین دو تا چهار میلیارد دلار معادل ۱۶ هزار تا ۲۲ هزار میلیارد ریال قاچاق وارد کشور می‌شود که اگر قاچاق صورت نمی‌گرفت باید مبلغی بین ۸۰۰ تا ۶۴۰۰ میلیارد ریال به‌طور سالانه در بودجه دولت وارد

تأثیرگذار خواهد بود.

نهادهای مالی از دو جهت قانونی و مالی ملزم به اجرای سیستم‌های ضدپولشویی (AML) می‌باشند؛ طبق آمار صندوق بین‌المللی پول سالانه ۲ تا ۵٪ تولید جهان پولشویی می‌شود که نیمی از آن‌ها در بانک‌ها صورت می‌گیرد و اگر بانک‌ها یا مؤسسات مالی یک کشور به دلیل عدم رعایت ضوابط پذیرفته شده بین‌المللی در مبارزه با پولشویی متهم گردد، در سطوح بین‌المللی در زمره مراکز مالی غیرمطمئن طبقه‌بندی می‌شود. از این رو بانک‌ها و مؤسسات مالی باید از حجم دقیق داد و ستدها آگاهی داشته و از بروز فعالیت‌هایی که پولشویی در بانک تلقی می‌گردد جلوگیری نمایند؛ این فعالیت‌ها شامل موارد زیر می‌باشند:

- انتقال و یا جابه‌جایی وجه بین بانک‌ها
- تبدیل درآمدهای غیرقانونی به ارز یا اوراق بهادار و یا سایر ابزارهای مالی
- عدم ارائه اطلاعات شعبه مورد نظر و یا عدم احراز مدارک احراز هویت
- فعال شدن ناگهانی حساب‌های راکد و کم‌کار
- درخواست انجام عملیات بانکی فاقد توجیه قانونی و اقتصادی
- افزایش غیرعادی موجودی حساب‌های بانکی اشخاص و نگهداشتن غیرفعال وجوه
- انجام مکرر عملیات و معاملات با مبالغی کمتر از سقف مقرر به منظور عدم شمول مقررات پیشگیری از پولشویی
- درخصوص اعتبار اسنادی، موارد ذیل باید مشکوک تلقی گردند:

- مصادیقی از وجه درخواست عدم ارائه گواهی بازرسی کالا
- عدم ارائه گواهی مبدأ ساخت کالا بدون دلیل
- عدم تناسب قیمت کالای عنوان شده در پروفرمای ذینفع اعتبار اسنادی با قیمت جهانی
- تأکید بر درج وسیله حمل نامتعارف در شرایط اعتبار اسنادی با توجه به نوع کالا، مبدأ و مقصد کالا

۵- قوانین و مقررات برای مقابله با عارضه پولشویی:

همانطور که ذکر گردید، موافقتنامه‌های بین‌المللی مختلفی مانند کنوانسیون وین (۱۹۹۸) برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان‌گردان، کنوانسیون شورای اروپا (۱۹۹۰) با عنوان "تطهیر، جستجو، ضبط و توقیف درآمدهای خلاف قانون" به تصویب رسیده‌اند. همچنین FATF سازمانی بین‌المللی جهت مبارزه با پولشویی می‌باشد که در حال حاضر شامل ۳۱ عضو (۲۹ کشور و ۲ سازمان بین‌المللی) شامل کشورهای آرژانتین، استرالیا، اتریش، بلژیک، برزیل، کانادا، دانمارک، فنلاند، فرانسه، آلمان، یونان، هنگ کنگ، سوئیس، ایسلند، ایرلند، ایتالیا، ژاپن، لوکزامبورگ، مکزیک، هلند، سوئد، نورژ، پرتغال، سنگاپور، اسپانیا، نیوزلند، ترکیه، انگلستان و آمریکا و دو سازمان بین‌المللی اتحادیه اروپا و شورای همکاری خلیج فارس می‌باشد. این سازمان دارای دستورالعملی ۴۰ ماده‌ای است که کلیه جنبه‌های مبارزه با پولشویی را در بر گرفته و اعضای آن ملزم به انجام آن می‌باشند.

۶- راه‌های مبارزه با پولشویی:

برآوردهای صورت گرفته برای اقتصاد ایران، بیانگر حجم وسیع فعالیت‌های زیرزمینی است که ارزش صادرات و واردات قاچاق، بیش از ۱۱/۳ میلیارد دلار تخمین زده شده است که از آن مقدار، ۱/۴ میلیارد دلار صادرات قاچاق کالاهای سوئیددار و ۱/۷ میلیارد دلار مصرف داخلی مواد مخدر می‌باشد و حدود ۶/۰۹ میلیارد دلار آن نیز ناشناخته است. این در حالی است که طبق برآوردها، حجم اقتصاد زیرزمینی در

بازار دادوستدهای آتی نیز زمینه مساعدی برای پولشویی فراهم می‌آورد زیرا در این بازارها، کارگزاران به نام خود دادوستد می‌کنند لذا هویت واقعی مشتریان پنهان می‌ماند

استرالیا بین ۴ تا ۲۱ درصد تولید ناخالص داخلی، در آلمان ۲ تا ۱۱ درصد، ایتالیا ۱۰ تا ۳۳ درصد، ژاپن ۴ تا ۵۱ درصد، بریتانیا ۱ تا ۵۱ درصد، و در ایالات متحده ۴ تا ۳۳ درصد می‌باشد.

از این رو راه‌های زیر جهت مبارزه با این پدیده توسط کارشناسان پیشنهاد می‌گردد:

- نظارت بر نقل و انتقالات از خارجی؛ برخی معتقدند از آن‌جا که منجر به ایجاد بازارهای موازی می‌شود که با اقتصاد زیرزمینی پیوسته است روش مناسبی نمی‌باشد؛ اما عده‌ای دیگر معتقدند که گسترش چارچوب گزارش‌دهی و سرپرستی ارزی به سازمان‌هایی نظیر کمیته‌های ارزی است که کمتر دیوانسالارانه است، روش مناسب‌تری می‌باشد.

- اصلاح ساختار مالیاتی کشور؛ این اصلاحات ضمن اینکه مانع فرارهای مالیاتی می‌شود، قابلیت نظارت بر درآمد

افراد را نیز افزایش خواهد داد.

- با نام کردن حساب‌های بی‌نام کشور - نظارت بر کلیه صندوق‌های قرض‌الحسنه و مؤسسات اعتباری توسط بانک مرکزی؛ صرافی‌های غیرمجاز، صندوق‌های قرض‌الحسنه و مؤسساتی که خارج از نظارت بانک مرکزی فعالیت می‌کنند از مراکز عمده تمرکز پول‌های کثیف هستند که حدود ۲۵ تا ۴۵ درصد نیز کارمزد آن را دریافت می‌کنند که کارمزد پول‌های مواد مخدر و قاچاق اسلحه تا ۴۵ درصد نیز می‌باشد.

- نوسانات شدید در موجودی بانک، می‌تواند به دلیل وقوع پولشویی باشد.

۷- نتیجه:

با توجه به مباحث مطرح شده، می‌توان گفت به دنبال پدیده پولشویی دو مشکل عمده در زمینه اقتصاد کشور ایجاد می‌گردد که یکی بزرگ شدن بخش غیررسمی اقتصاد و دیگری ورود مبالغ پول‌های نامشروع از طریق بازارهای مالی رسمی است که هر دو این موارد اثر مخرب و مستقیمی بر بازارهای مالی کشورها خواهد داشت به گونه‌ای که حتی می‌تواند موجب نابودی بازارهای مالی یک کشور گردد. این در حالی است که غیر اجرایی شدن سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی نیز از مهمترین خطرات پولشویی محسوب می‌شود. با اینکه نمی‌توان پدیده پولشویی را به طور کامل از اقتصاد یک کشور حذف نمود اما می‌توان با برنامه‌ها و راهکارهایی اثر آن را کمرنگ‌تر کرد؛ ضمناً هرچند که پولشویی قابل اندازه‌گیری نیست ولی قابل کنترل می‌باشد و می‌توان با برنامه‌ریزی و مبارزه با آن، از ایجاد آثار سوء و آسیب‌های بلندمدتی که به کشور وارد می‌کند، جلوگیری نمود.

منابع و مأخذ:

۱. مروری بر ضرورت پیشگیری از پولشویی؛ پولشویی؛ جرمی پنهان در سایه (۱) (از ۶۶ تا ۷۱) - گروه گزارش - مجله تدبیر آبان ۱۳۸۴ - شماره ۱۶۲
۲. حسینی بهرام زاده، حسین شریعتی - روش‌های مبارزه با پولشویی
۳. مدنی اصفهانی، محبوبه - ملک، عبدالرضا - اداره مطالعات و بازاریابی بانک رفاه
۴. <http://www.iraneconomics.net/fa/articles.asp?id=۵۱۳>
۵. <http://aftab.ir/articles/social/law/c1۲۳۰۷۰۸۷۲۶۱.php>
۶. http://aftab.ir/articles/economy_marketing_business/financial_economy/c1۱۹۴۹۵۱۲۵۵۶۱.php
۷. <http://www.iraneconomics.net/fa/articles.asp?id=۵۱۳>